

REMIGIUSZ POŚPIECH

XVIII-WIECZNE UTWORY BOŻONARODZENIOWE W ZBIORACH KAPELI OO. PAULINÓW NA JASNEJ GÓRZE W CZĘSTOCHOWIE

Zachowane przykłady polskiej muzyki wielogłosowej powstałej w związku z liturgicznym okresem Bożego Narodzenia są liczne i rozproszone po archiwach - głównie kościelnych - całego kraju. Niemożliwym jest w obecnym stanie badań objęcie całości materiałów i związanych z tą tematyką zagadnień. Konieczne jest zatem ograniczenie tematu do jednego, w miarę reprezentatywnego ośrodka, jak również do określonych ram czasowych.

Jasna Góra należała w dawnych wiekach do czołowych ośrodków kulturalnych. Dzięki działalności kapeli, należącej do najlepszych zespołów muzycznych w kraju¹ bujnie rozwijało się tam również życie muzyczne. Okres świetności kapeli jasnogórskiej, przypadający na wiek XVIII i początek XIX², szczęśliwie zbiega się z czasem nasilonego rozwoju wielogłosowej muzyki polskiej związanej z liturgicznym okresem Bożego Narodzenia. Już od końca XVII stulecia zauważamy pierwsze znamiona odrębności stylistycznej utworów bożonarodzeniowych, jednakże dopiero w XVIII w. proces przemian stylistycznych na gruncie tej muzyki rozwinął się w całej pełni, osiągając szczytowy okres rozwoju w drugiej połowie stulecia³. Dodatkowym atutem przemawiającym za celowością podjęcia badań nad polską muzyką bożonarodzeniową w oparciu o zbiory jasnogórskie są licznie zachowane tam archiwalia, co pozwala na przeprowadzenie w miarę szczegółowych analiz i porównań⁴.

1. Źródła

Akta archiwalne nie przynoszą bezpośrednich informacji o muzyce wykonywanej podczas liturgii w okresie Bożego Narodzenia. Należy jednakże pamiętać, że obowiązkiem kapelistów było uświetnianie nabożeństw w ciągu całego roku liturgicznego, a więc i w interesującym nas okresie, wobec czego nie było powodów by specjalnie odnotowywać występy kapeli w tym czasie. W księgach archiwalnych znajdujemy głównie notatki o *specjalnych* występach kapeli, np. w związku z przyjazdem wybitnych gości czy podczas wielkich uroczystości, jak jubileusze, rocznice, święcenia itp.⁵ Niektóre z nich przypadają na omawiany przez nas okres, lecz źródła rzadko informują o wykonywanym repertuarze, bądź wspominają jedynie utwory wykonywane w ciągu całego roku liturgicznego (np. *Te Deum*, litania)⁶. Interesujące dla naszych rozważań wydają się być dwie, przytoczone przez Podejkę, informacje źródłowe. Pierwsza mówi o tym, iż 26 XII 1722 o. prowincjał przyjmował w swoim pokoju życzenia od zakonników i braci zakonnych, w czym brała udział także kapela⁷. Druga informuje o podobnym, *zgodnie z dawnym zwyczajem*, przyjęciu przy dźwiękach muzyki 2 II 1925⁸. Okres Bożego

Narodzenia od dawna już jest czasem składania sobie życzeń dlatego też możemy przypuszczać, iż zwyczaj ten był powszechny także na Jasnej Górze przez całe XVIII stulecie, i że właśnie wtedy wykonywano m.in. różnego rodzaju utwory pastoralne (np. pastorele, opracowania kolęd itp.).

Głównym źródłem poznania repertuaru wykonywanego w liturgicznym okresie Bożego Narodzenia jest *Catalogus missarum musicae in Claro Monte Częstochoviensi* sygn. 1479, sporządzony w 1819 r. przez ówczesnego dyrygenta kapeli jasnogórskiej Michała Zabłockiego. Nie wymieniono tu prawdopodobnie wszystkich utworów, jakie znajdowały się w tym czasie w zbiorach kapeli lecz jedynie te, które aktualnie wykonywano⁹, dzięki czemu zyskujemy dodatkowe informacje o żywotności niektórych dzieł. Nie bez znaczenia jest fakt, iż M. Zabłocki doskonale znał nie tylko obecny repertuar kapeli, ale także wcześniejszy, osiemnastowieczny. Od dawna bowiem uczestniczył w życiu muzycznym na Jasnej Górze; w kapeli oo. paulinów działał jego dziadek i ojciec, a on sam zdobył w niej wykształcenie muzyczne¹⁰. Katalog wylicza poszczególne utwory według określonych działów, jednakże kryteria porządkowania są niejednokrotnie nieprecyzyjne. Dla nas ważny jest fakt, iż oprócz takich grup jak: msze, symfonie, offertoria, requiem, litanie, Zabłocki wyszczególnia kompozycje pastoralne¹¹, wpisane w następującym porządku (s. 32 - 34): msze pastoralne - 16 pozycji, symfonie i offertoria pastoralne - 30 pozycji, *vesperae pastorales* - 4 pozycje. W sumie w repertuarze kapeli znajdowało się ponad pięćdziesiąt kompozycji (niektóre pozycje zawierają po dwie kompozycje) wykonywanych w okresie Bożego Narodzenia. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w wyodrębnieniu tych dzieł nie brano pod uwagę kryterium formy lecz funkcji - przeznaczenia do wykonywania w konkretnym okresie roku liturgicznego. Obok utworów bożonarodzeniowych wyróżniono jedynie roraty (13 pozycji, w tym m.in. wielogłosowe opracowania pieśni *Zdrowaś bądź Maria*) oraz siedem kompozycji przeznaczonych na godzinne nabożeństwo w Wielki Piątek. Widzimy więc, że wśród kompozycji związanych z określonym okresem roku liturgicznego utwory bożonarodzeniowe stanowią zdecydowaną większość. Na tej podstawie możemy wnioskować o ich dużej popularności i powszechności.

Prawie wszystkie wymienione w katalogu kompozycje pastoralne zachowały się do dnia dzisiejszego. Można tu dodać, że jasnogórskie utwory bożonarodzeniowe stanowią bodajże największą ilościowo zachowaną grupę tego gatunku muzyki, co znacznie podnosi wartość badawczą prezentowanego materiału. Mamy tu bowiem zgromadzone dzieła o różnej formie, funkcji, proveniencji, pisane do różnych tekstów i przez różnych autorów (nie tylko polskich). Możemy też śledzić dokonywujące się w ciągu XVIII w. przemiany stylistyczne muzyki pastoralnej, jak też wzajemne wpływy pomiędzy poszczególnymi twórcami, a także ośrodkami.

Mniejsze znaczenie dla poruszanego przez nas tematu posiada drugi z zachowanych spisów jasnogórskich muzykaliów: *Catalogus notarum quae tam in archivo, tam in choro asservantur compositus cura Rndi Patris Admodum Reverendi Patris Eusebii Rejman prioris Clari Montani A. Domini 1898*, sygn. 182, sporządzony prawdopodobnie przez ówczesnego dyrygenta kapeli Franciszka Malca. Wprawdzie pochodzi on dopiero z końca XIX w., lecz dzięki wyszczególnieniu na kompozycje znajdujące się aktualnie w repertuarze (*in choro*), służące celom ćwiczebnym (*in schola*) oraz przechowywane już tylko w archiwum (*in archivo*), możemy poznać proces przeobrażania się repertuaru, także XVIII-wiecznego. Spośród dzieł wymienionych w katalogu Zabłockiego prawie wszystkie opatrzone są dopiskiem *in archivo*. Dowodzi to z

jednej strony głębokich przemian estetycznych jakie dokonały się na gruncie XIX-wiecznej muzyki pastoralnej, z drugiej zaś obrazuje ubożenie repertuaru bożonarodzeniowego; zrezygnowano z prawie wszystkich dzieł twórców miejscowych, na korzyść kompozytorów obcych, jak: Diabelli, Bühler, Schiedermayer.

2. Repertuar

Wyszczególnione w katalogu Zabłockiego kompozycje bożonarodzeniowe podzielone są - jak już wspomniano - na trzy grupy: msze, symfonie i offertoria, oraz nieszpory. O ile pierwsza i trzecia wyodrębnione są precyzyjnie, to w drugiej panuje pewna przypadkowość. Zestawiono tu razem zarówno różne formy (np. symfonie, arie, kantaty), jak i gatunki muzyki (muzyka wokalna - instrumentalna oraz instrumentalna). Dlatego też bardziej przydatny dla naszych dalszych rozważań będzie podział na kompozycje liturgiczne i pozaliturgiczne.

a. repertuar liturgiczny

Do utworów o przeznaczeniu ściśle liturgicznym należą przede wszystkim msze oraz nieszpory. Ich funkcja jest ściśle określona. Wiadomo, iż przeznaczone były do wykonania tylko w czasie nabożeństw liturgicznych w okresie Bożego Narodzenia. Msze pastoralne wykonywano prawdopodobnie głównie w niedziele i święta, gdyż w większości z nich opracowane są wszystkie części *ordinarium missae*, łącznie z *Gloria* i *Credo*. Zresztą dla mszy tych właśnie te części zawierają najbardziej istotne treści związane z omawianym okresem liturgicznym. Szczególnie początkowe wersy radosnego hymnu *Gloria in excelsis Deo. Et in terra pax hominibus bone voluntatis* śpiewane - według ewangelicznej relacji św. Łukasza - przez chóry anielskie przy betlejemskiej grocie (Łk 2, 13 - 14), a także wersy *Credo: Et ex Patre natum ante omnia saecula* oraz *Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine: Et homo factus est*.

Pośród szesnastu wykonywanych za czasów Zabłockiego mszy pastoralnych pięć jest autorstwa twórców jasnogórskich, jedna kompozytora polskiego spoza Jasnej Góry, siedem kompozytorów obcych, oraz trzy dzieła anonimowe.

Kompozytorów miejscowych reprezentują wyłącznie muzycy działający w kapeli w XVIII w.: Marcin Józef Żebrowski (w kapeli w latach 1748 - 65 i 1780) ¹², Franciszek Perneckher (ok. 1759 - 68) ¹³ oraz Michał Orłowski (1783) ¹⁴. Wszystkie msze wymienionych wyżej twórców zachowały się do dnia dzisiejszego w bardzo dobrym stanie. Wzmiankowana przez Zabłockiego msza pastoralna Wacława Raszka znalazła się w repertuarze kapeli najprawdopodobniej dopiero w początkach XIX w. ¹⁵

Obcych twórców mszy pastoralnych wykonywanych na Jasnej Górze reprezentują: F. X. Bixi (2 msze), J. Kops (2 msze), C. Just, Schmidt i M. Seyfried. Do dnia dzisiejszego zachowało się po jednej mszy Bixiego ¹⁶, Kopsa ¹⁷, Justa ¹⁸ i Seyfrieda ¹⁹. Msze tych autorów pochodzą z połowy XVIII w., przez co stanowić mogą doskonały materiał porównawczy w badaniu źródeł i wpływów polskiej muzyki pastoralnej. Na szczególną uwagę zasługują w tym kontekście utwory Justa - w których występuje między innymi *tuba pastoralis* (niestety głos ten nie zachował się) ²⁰, oraz Seyfrieda - z fragmentami tekstu czeskiego w częściach: *Gloria*, *Credo* i *Agnus Dei* ²¹.

W grupie: *Vesperae Pastorales* wymienia Zabłocki zaledwie cztery

kompozycje, z czego dwie są dziełem Brixiego ²², jedna Urbana Müllera ²³ i jedna nieznanego z nazwiska twórcy. Wiadomo także, iż oprócz niesporów kapela brała także udział w jutrzniach bożonarodzeniowych ²⁴, jednak nie zachowały się przykłady wykonywanej w tym czasie muzyki.

Do repertuaru liturgicznego należą również opracowania muzyczne części *proprium missae*. Spośród nich Zabłocki wyróżnia wyłącznie offertoria - w dziale: *Symphonie i Offertoria Pastoralne*. Określenie: *offertorium* występuje przy ośmiu pozycjach, z których dwie są dziełem dyrygenta kapeli jasnogórskiej F. Perneckhera ²⁵, pozostałe natomiast należą do repertuaru obcego (np. Bixi, J. Lochelio), bądź ich autorstwo jest nieznanne. Prawdopodobnie i inne z wymienionych w tym dziale utworów wykonywano podczas liturgii w miejsce introitu, graduálu czy communio. Tym bardziej, że kompozycje określane jako *offertorium* nie różniły się zbyt - ani stylistycznie ani też formalnie - od innych arii czy pastoreli. Wystarczy przyrzeć się bliżej offertorium Perneckhera. Już sam incipit tekstu pierwszego z nich: "Kuba, Kuba surge cito" sugeruje ludowo - pasterski klimat tej muzyki. W drugim utworze, rozpoczynającym się od słów: "Ergo venite pastores" występuje natomiast solowa aria basu *Surgite pastorculi magni atque parvuli*. Trudno jednakże stwierdzić autorytatywnie czy i które utwory wykonywano w czasie liturgii w miejsce części zmiennych. Równie dobrze *proprium missae* mogło być wykonywane chorałowo. Dlatego też te utwory, przy których nie zaznaczono wyraźnie ich liturgicznego przeznaczenia omówimy w dalszej części artykułu.

b. repertuar pozaliturgiczny

Nie wiemy dokładnie kiedy i w jakich okolicznościach wykonywano na Jasnej Górze w XVIII w. utwory pastoralne o Nieliturgicznym przeznaczeniu. Okazją mogły być wzmiankowane już składanie życzeń świątecznych przełożonym zakonu, występy kapeli w refektarzu w czasie świątecznych obiadów itp. Możliwe także, iż w końcu grudnia i styczniu urządzano specjalne nabożeństwa paraliturgiczne czy nawet koncerty bożonarodzeniowe uświetniane występem kapeli; potwierdzeniem może być dość spora liczba zachowanych kompozycji pastoralnych, a także znaczne rozmiary niektórych spośród nich (np. symfonie, kantaty). Niektóre z pastoreli mogły być wreszcie wykonywane w związku z wystawianymi jasełkami czy dramataми bożonarodzeniowymi.

Wszystkie wymienione w dziale: *Symphonie i Offertoria Pastoralne* dzieła wokalne - instrumentalne możemy określić wspólnym terminem *Pastorele*, który rozumiemy bardzo szeroko, jako utwory tematycznie związane z okresem Bożego Narodzenia, pisane do tekstów łacińskich lub polskich, z wykorzystaniem różnorodnych schematów architektonicznych i środków techniki kompozytorskiej, przeznaczone na różne składowo zespoły wykonawcze. Na kartach tytułowych XVIII - wiecznych rękopisów jasnogórskich widnieją następujące określenia: *pastorella*, *pastorella natalitia*, *aria pastoralis*, *harmonia pastorela*, *adoratio pastorum*, *cantilena*, *cantata*, *motetto*, *intermedium pastuszkow*. Repertuar ten jest w dużej mierze dziełem muzyków jasnogórskich: J. Kobierkowicza (10 utworów), I. Rygalla (2), F. Kotricza (1), F. Perneckhera (1), Zachariasa (1) ²⁶ i F. Gotschalka (1). Należy zwrócić uwagę na fakt, iż z wyjątkiem Gotschalka, który działał w kapeli w latach 1800 - 1809, wszyscy inni to twórcy XVIII - wieczni. Szczególną wartość poznawczą posiadają pochodzące z pierwszej połowy XVIII w. pastorele Józefa Kobierkowicza, który

działał w kapeli w latach 1731 - 1735 w charakterze organisty²⁷.

Większość pastorel twórców jasnogórskich pisana była do tekstów łacińskich: wszystkie utwory Kobierkowicza 28, kompozycje Kotricza 29, Perneckhera 30, Rygalla 31 i Gotschalka 32. W grupie tej znajdujemy także dzieła wykorzystujące tekst polski. Są to: *Intermedium pastuszków Zachariasza (Niedaleko Betlejem paśli pasterze woły)* oraz *Aria pastoralis Figulentiego* 33. Rękopis ten (sygn. III 228), pochodzący z 1802 r. zawiera dwie arie pastoralne: pierwsza, rozpoczynająca się od słów *Gloria in excelsis Deo* w dalszej części wykorzystuje tekst: *Idźmyż prędzej nie mieszkaemy, tego Pana przywitajmy*, druga natomiast w całości posługuje się tekstem łacińskim - (*Ride Jesule*). Do grupy pastorel z tekstem polskim należy także zaliczyć *Mazurek o Bożym Narodzeniu ex C. L. Madera* - dyrygenta kapeli jasnogórskiej w latach 1784 - 98, którego tekst rozpoczyna się od słów *Tuszac pasterze, że już dzień blisko* 34.

Obcą twórczość w pastorałkowym nurcie repertuaru kapeli oo. paulinów reprezentują: *Motetto ex D de Nativitate Domini* sygn. III 422 J. Lochelio, *Aria Pastoralis in D (Salve Deus)* sygn. III 81 F. X. Brixiego i *Aria Pastoralis in A* (nie zachowała się) Neumana. Ponadto Zabłocki wymienia jeszcze utwory XIX - wieczne K. Czaikowskiego (*Pastorella ex D* sygn. I 7), Jezierskiego (nie zachowała się) oraz J. Lamba (*III Pastorellae* sygn. III 484).

Bożonarodzeniowa muzyka instrumentalna to przede wszystkim symfonia pastoralne. Niestety, raczej żadna z nich nie jest autorstwa któregoś z muzyków jasnogórskich. Spośród dwu wymienionych przez Zabłockiego jedna jest dziełem D. von Dittersdorfa (nie zachowała się), natomiast druga *authore ignoto* 35. Archiwum Jasnogórskie przechowuje ponadto nie wymienioną w omawianym katalogu instrumentalną kompozycję pastoralną M. Orłowskiego, której rękopis pochodzi z 1796 r. i był własnością kolegiaty w Kłobucku 36.

3. Wnioski

Powyższy przegląd bożonarodzeniowego repertuaru wykonywanego w XVIII i początkach XIX w. na Jasnej Górze w Częstochowie w pełni ukazał różnorodność form i gatunków uprawianej tam muzyki pastoralnej, a tym samym uzasadnił celowość podjęcia badań w tym kierunku. Bardzo istotny jest fakt, iż wiele z wymienionych utworów to kompozycje twórców miejscowych, działających w kapeli oo. paulinów. Dzięki temu materiał ten może być w pewnym stopniu reprezentatywny dla całej XVIII - wiecznej polskiej muzyki religijnej (pastoralnej), która rozwijała się właśnie przede wszystkim w środowisku kapel kościelnych i klasztornych. Grupa jasnogórskich utworów bożonarodzeniowych należy do najliczniej zachowanych i dostarcza przykładów zarówno z pierwszej jak i drugiej połowy XVIII stulecia.

Niniejszy artykuł stanowi dopiero początek badań nad polską muzyką pastoralną. Dalszy etap winien objąć głównie analizę poszczególnych dzieł, zwłaszcza pod kątem przemian stylistycznych. Już jednak na podstawie zamieszczonych powyżej informacji możemy wysunąć kilka bardzo ogólnych, lecz dość istotnych wniosków:

- w pełni potwierdzony został pogląd, iż szczytowy rozwój muzyki tworzonej w związku z liturgicznym okresem Bożego Narodzenia przypada na wiek XVIII - w Polsce głównie na drugą połowę tego stulecia - i stopniowo zanika w początkach wieku XIX. Dość porównać repertuar kapeli jasnogórskiej wymieniony w zachowanych katalogach muzykaliów z lat 1819 i 1898;

- źródła i wpływy polskiej twórczości bożonarodzeniowej, a

przynajmniej tej tworzonej na Jasnej Górze, należy szukać przede wszystkim w muzyce czeskiej, gdzie formy muzyki pastoralnej, silnie osadzonej w muzyce ludowej, uprawiane były już w XVI w.³⁷;

- na przełomie XVIII/XIX w. polska muzyka pastoralna tworzyła odrębny stylistycznie gatunek muzyki, czego potwierdzeniem może być chociażby fakt, iż w okresie tym tylko muzyka przeznaczona do wykonania w liturgicznym okresie Bożego Narodzenia (wyjątkowo Adwentu) grupowana była oddzielnie w oparciu o kryterium przeznaczenia. Pozostałą twórczość muzyczną klasyfikowano najczęściej według form.

P r z y p i s y

¹ Zob. P. P o d e j k o. *Kapela wokalnie - instrumentalna paulinów na Jasnej Górze*. Kraków 1977.

² Wtedy to działało na Jasnej Górze wielu wybitnych muzyków, zarówno zakonników jak i osób świeckich. W tym też okresie podstawę repertuaru kapeli stanowiły dzieła twórców miejscowych, który był uzupełniany sprowadzonymi (bądź przepisywanymi) przez ówczesnych dyrygentów kompozycjami pochodzącymi z innych ośrodków (głównie Czech i Śląska). Por. P o d e j k o, jw. s. 17 - 69, 124 - 126.

³ Zob. A. S z w e y k o w s k a. Wstęp do: *Pastorele staropolskie na zespoły wokalnie - instrumentalne I*. Oprac. A. i Z. M. Szweykowsky. *Źródła do historii muzyki polskiej* z. 12. Kraków 1968 s. 5.

⁴ Por. P. P o d e j k o. *Przydatność jasnogórskich archiwów muzycznych do badań nad działalnością i repertuarem kapeli paulinów na Jasnej Górze*. "Studia Claromontana" 4: 1983 s. 395 - 405.

⁵ Por. aneks II: Kronika ważniejszych występów kapeli jasnogórskiej zamieszczony w rozprawie doktorskiej P. Podejki. P. P o d e j k o. *Kapela wokalnie - instrumentalna zakonu paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie*. Monografia. Gdańsk 1971 (mps pracy dokt.) s. 599 - 657.

⁶ Wiadomo np., że w dniu 27 XII co roku odprawiano uroczystą sumę dziękczynną na pamiątkę zwycięstwa nad Szwedami w 1655 r., w czasie której śpiewano *Te Deum* na przemian z kapelą. Litanię natomiast kapela wykonywała przez cały rok liturgiczny do czego była zobowiązana fundacjami J. Potockiego z 23 IX 1749 i S. Lubomirskiego z 10 IX 1766. Pierwsza mówiła o wielogłosowym śpiewie litanii w każdą środę, druga natomiast dotyczyła sobót. P o d e j k o, jw. s. 639.

⁷ P o d e j k o, jw. s. 622.

⁸ P o d e j k o, jw. s. 624.

⁹ P o d e j k o. *Przydatność jasnogórskich archiwaliów* s. 403.

¹⁰ P. P o d e j k o. *Nowo odkryci muzycy kapeli częstochowskiej /1800 - 1914/*. W: *Z dziejów muzyki polskiej*. Red. K. Pałubicki. Z. 14. Bydgoszcz 1969 s. 52.

¹¹ W XVIII w. termin ten był powszechnie utożsamiany z kompozycjami przeznaczonymi do wykonania w liturgicznym okresie Bożego Narodzenia. W tym też znaczeniu będziemy go stosować w dalszej części artykułu.

¹² *Missa Pastoralis/a/Canto/Basso/ Violinis 2bus/Clarinis 2bus/Con/Organo/Auth: Żebro. Sygn. III 745; Missa Pastoritia/a/Canto/Alto/Tenore/Basso/Violino Primo/Violino Sekondo/Clarino Primo/Clarino Secondo/Tympano/Basso Continuo/Basso Ripieno/Authore Sg: Martino, Melchiore, Ignatio, Josepho, Carolo/-*

Żebrowski. Sygn. III 747.

¹³ *Missa Nativitatis/a 7 Stromenti/Canto Alto Tenore Basso/2 Violini/con/Organo/Auth. Francesco Perneckher. Sygn. II 198; Missa Nativitatis Domini/a 9 Stromenti/Canto Alto Tenore Basso/ 2 Violini/2 Clarini/Con Organo/Auth. Francesco Perneckher. Sygn. II 199.*

¹⁴ *Missa a Pastorella ex G/a/Vocibus/Canto Primo et Secondo et Basso/Violino Primo Violino Secondo/Corno Primo Corno Secondo/Con Organo/Michael Orłowski. Sygn. II 188.*

¹⁵ Archiwum jasnogórskie przechowuje w sumie siedem mszy tego kompozytora, z których najwcześniejsza opatrzona jest datą 1808. Na karcie tytułowej *Missa Pastoralis D* sygn. III 564 widnieje rok 1834 (data odpisu). Nie mamy pewności czy jest ona analogiczna ze wzmiarkowaną przez Zabłockiego.

¹⁶ *Missa Pastoritia ex D, sygn. III 54.*

¹⁷ *Missa Pastorale ex D, sygn. II 122.*

¹⁸ *Missa Pastoritia in.G, sygn. III 319.*

¹⁹ *Missa Pastoritia C, sygn. II 56.*

²⁰ O. Franciszek Caspar Just (1717 - 1760) urodził się w okolicach Pragi, lecz wstąpił do polskiej prowincji oo. pijarów, przez co związał się z polską kulturą muzyczną. Działał głównie w Warszawie gdzie cieszył się opinią znakomitego kompozytora i mecenasa muzyki. Zob. J. B u b a, A. i Z. M. S z w e y k o w s c y. *Kultura muzyczna u pijarów w XVII i XVIII w. "Muzyka" 10 1965 nr 2 s. 22 - 23.*

²¹ Pod fragmentami tekstu w języku czeskim dopisano w późniejszym czasie liturgiczny tekst łaciński, który jednak nie zgadza się z tokiem melodycznym (różna ilość sylab).

²² *Vesperae Pastorales, sygn. III 68; Vesperae Pastorales, sygn. III 66.*

²³ *Vesperae Pastoritiae, sygn. III 501.*

²⁴ P o d e j k o. *Kapela wokalna - instrumentalna paulinów s. 116.*

²⁵ *Offertorium De/Nativitate D. N. J./Christi/a/Basso Primo/Basso Secondo/Tenore Conc./Violino Primo/Violino Secondo/Con/Basso Continuo/Authore Siggl. Francesco Perneckher. Sygn. II 202; Offertorium/Pastorale/a/Basso Solo/Violino Primo/Violino Secondo/Con/Basso Continuo/Chorus Canto Alto Tenore/Basso Violini 2 et Organo/Auth. Siggl. Francesco Perneckher. Sygn. II 200.*

²⁶ Prawdopodobnie chodzi tu o O. Zachariasza Gelita (1757 - 1810). Zob. P o d e j k o. *Kapela wokalna - instrumentalna paulinów s. 46 - 47.*

²⁷ Utwory te zostały wydane w serii *Źródła do historii muzyki polskiej*. Zob. *Pastorele staropolskie s. 53 - 128.*

²⁸ Zob. jw.

²⁹ *Aria Pastorella C, sygn. I 70 (tekst: In hac annus novi anni).*

³⁰ *Harmonia Pastorella a 13 Stromenti, sygn. II 193 (tekst: O Bethlejem, o Nazareth).*

³¹ *Cantata pro Colenda Clarenbergensi, sygn. III 591 (tekst: Dum natus esset).* Wymieniona przez Zabłockiego *Pastorella in D* Rygalla nie zachowała się. Wiadomo jednak, że była wykonywana w XVIII w. Zob. P o d e j k o. *Kapela wokalna - instrumentalna paulinów s. 118.*

³² *Pastorella pro Festo Nativitatis Domini, sygn. I 26 (tekst: Puer natus).*

³³ Twórca ten był dotychczas nieznany. Nie posiadamy o nim żadnych wiadomości. Na podstawie zachowanej w archiwum jasnogórskim kompozycji możemy łączyć jego nazwisko z polską kulturą muzyczną.

³⁴ *Mazurek ex C/a/Canto Primo et Secondo Solo/Violino Primo/Violino Secondo/duo Oboe obl./duo Clarini/Tympano/con/Fundamento/FlautoTraverse obl./Auth. Mader. Sygn. III 885.*

³⁵ W zachowanych do dziś zbiorach na Jasnej Górze znajduje się - wśród symfonii anonimowego autorstwa - tylko *Sinphonia Ex D Pasterska*, która jest prawdopodobnie późniejsza, pochodząca co najwyżej z połowy XIX w.

³⁶ *Pastorella in G/Duae Clarinety/Duae Oboae/Duae Flauty/Duae Corni/et/Fagotto/Composse par Michael Orłowski. Sygn. I 56.*

³⁷ Zob. C. S c h o e n b a u m. *Harmonia pastoralis bohemica. W: Festschrift Walter Wiora. Kassel 1967 s. 348 - 349.*

**XVIIITH CENTURY CHRISTMAS COMPOSITIONS IN THE COLLECTION
OF THE CHAPEL OF THE PAULIST FATHERS AT THE JASNA GÓRA
MONASTERY IN CZĘSTOCHOWA**

S u m m a r y

An especially strong growth in stylistically distinct musical works connected with the liturgical period of Christmas can be observed in Poland in the XVIII century. At the same time this period witnessed the heyday of the best Polish church musical groups - the group of the Paulist Fathers at the Jasna Góra Monastery in Częstochowa which left a rich collection of music. The happy coincidence of these two facts enables us to carry out a fairly representative comparison and analysis of the Polish pastoral music of the XVIII century. The article is an introductory presentation of the material, preparatory to more detailed research.

The main source of the XVIII century repertory of the Jasna Góra group is a catalogue of the group's notes which was prepared in 1809 by the conductor M. Zabłocki. In the chapter "Pastoral compositions" Zabłocki names 16 pastoral masses, 30 compositions described as "symphonies and pastoral offertories" (together with some arias, pastorales, cantatas, motets, mazurkas) and 4 "vesperae pastorales". The important thing is that most of the above mentioned compositions are by local composers - musicians of the Jasna Góra group like J. Kobierkowicz, M. J. Żebrowski, F. Perneckher, M. Orłowski, Zachariasz, I. Rygall, F. Kotricz, L. Mader and F. Gotschalk. The foreign element is represented mainly by the works of Czech composers (F. X. Brixl, J. Kops, C. Just, M. Seyfried, J. Lochellio). It is worth mentioning that Polish texts were used in some of the compositions which can be generally described as pastorales (the compositions by Zachariasz, L. Madera and Figulenti). Thus the Jasna Góra Christmas compositions are perhaps the largest group of this kind of composition to be found in Poland. They represent the kind of music which helps us to follow the changes which were taking place in the character of XVIII century Polish pastoral music.